

Justitiedepartementet
Ju2024/01907

Yttrande över betänkandet En översyn av 23 kap. brottsbalken (SOU 2024:55)

Mot bakgrund av de intressen Sundsvalls tingsrätt har att beakta lämnas följande yttrande.

Sammanfattning

Sundsvalls tingsrätt tillstyrker huvudsakligen förslaget om ändring av försöksbestämmelsen. Tingsrätten tillstyrker även den föreslagna utvidgningen av bestämmelsen om frivilligt tillbakaträdande. Tingsrätten anser vidare att det finns ett generellt behov av modernisering av 23 kap. brottsbalken men att det bör föregås av en djupgående analys. I vissa delar, särskilt beträffande ansvar för förberedelse och underlåtelse att avslöja brott, motsätter sig tingsrätten att det straffbara området ändras på det sätt som har föreslagits.

Allmänna synpunkter

Tingsrätten delar utredningens bedömning att det i och för sig finns ett behov av att bestämmelserna i 23 kap. brottsbalken förtydligas och moderniseras. Tingsrätten ställer sig dock kritisk till den korta utredningstiden. Bestämmelserna i 23 kap. brottsbalken kan tillämpas avseende alla brottstyper och förändringar i kapitlet får verkningar över ett brett fält. Tingsrättens uppfattning är att det genomgående i utredningen saknas problematisering och utredning av konsekvenserna av de föreslagna ändringarna. Enligt tingsrätten är det också bekymmersamt att utredningen inte i större utsträckning har undersökt vilka följder ändringarna kommer att få för andra brott än de som utförs inom ramen för gäng- eller hedersrelaterad brottslighet. Eftersom utvidgningen av det straffbara området är generell är det en allvarlig brist att riskerna med de föreslagna lagändringarna inte har undersökts eller redovisats på ett detaljerat och tydligt sätt.

Gärningsmannaskap, anstiftan och medhjälp

Tingsrätten ställer sig positiv till en modernisering och förenkling av de olika medverkansformerna. Tingsrätten anser också att en ändring som innebär att gärningsmannaskapet regleras i ett lagrum och främjande (dvs. anstiftan och medhjälp) i ett annat är en positiv förändring jämfört med nuvarande bestämmelsen i 23 kap. 4 § brottsbalken. Tingsrätten anser dock att den föreslagna 23 kap. 1 § andra stycket, som skulle innebära att även den som inte har utfört gärningen ska dömas som gärningsman om vederbörande i väsentlig mån har främjat en gärning som har utförts av någon annan, skulle leda till en onödig komplicering och innebära svårigheter i rättstillämpningen. I denna del ansluter sig tingsrätten till vad Erik Svensson har framfört i sitt särskilda yttrande. Tingsrätten tillstyrker därför den föreslagna 23 kap. 1 § första stycket brottsbalken och 23 kap. 2 § brottsbalken men motsätter sig införandet av den föreslagna 23 kap. 1 § andra stycket brottsbalken.

Tingsrätten vill vidare påpeka att i den föreslagna 23 kap. 5 § första stycket andra meningen anges ” [...] för den gärningsman som är att anse som främjare”. Med anledning av de föreslagna bestämmelsernas terminologi uppfattar tingsrätten det som oklart vem som avses med ovan nämnda citering, eftersom den som främjar en gärning enligt tingsrättens uppfattning inte är att anse som gärningsman. Det skulle också med fördel kunna preciseras i den föreslagna 23 kap. 2 § brottsbalken att den som främjar en gärning inte är att anse som gärningsman. Det nuvarande förslaget lyder att uppfatta som att endast den som döms som anstiftare inte anses som gärningsman, vilket skiljer sig från hur den nuvarande 23 kap. 4 § brottsbalken är konstruerad.

Ansvar för försök

Tingsrätten har inga synpunkter på det föreslagna första och andra stycket i försöksbestämmelsen. Enligt tingsrätten är det dock otydligt vid vilka fall som undantagsregeln såvitt avser myndighets åtgärd vid uppenbart mindre allvarliga gärningar (tredje stycket) ska tillämpas. I utredningen och i förslag till författningskommentar har angetts att försök ska anses som uppenbart mindre allvarliga t.ex. när brottsplanen utformats efter att utbytt brottsobjekt påträffats (som i RH 2007:61) eller när det tilltänkta offret avlidit när försöket till dråp utfördes (som i NJA 1956 B 6). Samtidigt har angetts i förslag till författningskommentar att försök aldrig kan anses som uppenbart mindre allvarliga för att narkotika eller vapen bytts ut till lagliga substanser eller attrapper eller i övrigt om gärningen utförs inom ramen för ett kriminellt nätverk. Enligt tingsrätten går det av dessa skrivningar inte att

dra entydiga slutsatser i fråga om vilka försök som ska anses som uppenbart mindre allvarliga. Det är därför önskvärt att det klargörs ytterligare vad som avses med ”uppenbart mindre allvarliga gärningar”.

Ansvar för förberedelse och stämpling till brott

Den föreslagna ändringen av bestämmelsen om förberedelse utgör en betydande utvidgning av ansvaret för förberedelse till brott. Tingsrätten instämmer i vad Erik Svensson har framfört i sitt särskilda yttrande beträffande att det kan ifrågasättas om avgränsningen av ansvaret enligt den föreslagna bestämmelsen sker på ett ändamålsenligt sätt. Som exempel kan nämnas att utredningen föreslår att förstärkningsuttrycket ”särskilt” tas bort och att det ska räcka med att hjälpmedlet eller handlandet är ”ägnat att” användas vid ett brott. Som Erik Svensson har redogjort för kan en sådan förändring få stora konsekvenser för ansvarets omfattning. Enligt tingsrätten skulle en sådan ändring få till följd att det på förhand är mycket svårt att avgöra vad som är kriminaliserat och inte. Bedömningen riskerar då att bli helt godtycklig och beroende av vad man tror om gärningsmannens uppsåt. Att, som utredningen föreslår, slopa förstärkningsrequisitet ”särskilt”, väcker därför stora betänkligheter. Det är dessutom mycket oklart vad uttrycket ”ägnat att” mera precist betyder. I vissa rättskällor förklaras det med att det ”typiskt sett duger till” och i andra källor med andra uttryck. Uttryckssättet förekommer på ett stort antal platser i lagstiftningen och det är knappast tillfredsställande att det tillämpas på olika sätt i olika bestämmelser. Det är en väsentlig skillnad mellan en tillämpning som bygger på att något duger exempelvis som ett hjälpmedel till brott eller om något typiskt sett används som brottsverktyg. En typiserad tillämpning förutsätter dessutom att tillämparen har mycket ingående kunskaper om verkliga förhållanden i människors vardag och det finns stora risker för att tillämpningen i stället kommer att bygga på fördomar. Tingsrätten anser vidare att benämningen ”ägnat att” är ett ålderdomligt uttryck som få människor förstår och som därför inte utgör en sådan modernisering som utredningen har strävat efter. Tingsrätten ställer sig också frågande till tillämpningsområdet för mindre allvarliga gärningar i bestämmelsens sista stycke, i enlighet med vad som framförts angående ansvar för försök. Även i denna fråga hade en djupgående problematisering och analys därför varit nödvändig.

Därutöver föreslås en förändring av hjälpmedelsbegreppet, regleringen av informationsinsamlingen och andra former av planeringsåtgärder som vidgar det straffbara området. Tingsrätten instämmer i att det kan vara motiverat att till viss del utvidga det straffbara området. Samtidigt uppstår dock påtagliga otydligheter kring gränserna för det straffbara. I betänkandet ges inte ett tydligt svar på vilka förberedelsegärningar som kommer att

omfattas av den föreslagna regleringen. Exempelvis föreslås att uppräknningen i den nuvarande bestämmelsen ska kompletteras med gärningstyperna *kartläggning, rekognosering och annan informationsinsamling*. Det är alltså fråga om gärningar som vem som helst kan utföra genom att t.ex. göra eftersökningar på dator, företa resor i trafiken etc. Det finns inget samhällsfarligt alls i själva gärningen och allt blir i stället avhängigt om materialinsamlingen kan kopplas till ett framtidsinriktat uppsåt (på ett mycket tidigt stadium). Detta är inte förenligt med vad utredaren tidigare i betänkandet har hänvisat till som ett slags basala utgångspunkter – nämligen att förberedelsegärningar (för att vara kriminella) bör begränsas till sådana som är ”farliga i sig” eller i vart fall ”farliga om man ser dem som ett led i en konkret brottsplan”. Det handlar således om att kriminalisera förberedelse till förberedelse. Tingsrätten motsätter sig en sådan utvidgning av det straffbara området.

Tingsrätten har inga synpunkter på den del av bestämmelsen som avser stämpling till brott.

Frivilligt tillbakaträdande

Tingsrätten tillstyrker den föreslagna utvidgningen av bestämmelsen om frivilligt tillbakaträdande.

Underlåtenhet att avslöja brott

När det gäller ansvar för underlåtenhet att avslöja brott förutsätter det idag att brottet kan avslöjas utan fara för den handlande eller för någon annan. Utredningens förslag omfattar inte denna förutsättning, utan anger i stället att brottet kan avslöjas eller förhindras utan att det medför allvarlig fara för den handlandes liv eller hälsa. Förslaget kan därför komma att leda till att enskilda personer försätts i en situation där de tvingas välja mellan att utsätta sig själva eller närstående för fara och att riskera att dömas för brott. Det är enligt tingsrätten inte rimligt att lägga ett så pass stort ansvar på enskilda personer. Tingsrätten anser även att statens intresse av att brott anmäls inte kan väga tyngre än den enskildes intresse av att inte utsätta sig själv eller andra för fara. Det finns också risk för att tryggheten bland allmänheten och tilltron till rättssystemet minskar om den föreslagna bestämmelsen införs. Tingsrätten motsätter sig därför förslaget i denna del.

Detta yttrande har beslutats av tf. lagmannen Karin Johnsson Rydh. I den slutliga handläggningen har rådmannen Per-Anders Svensson och tingsfiskalen Alice Lavin deltagit. Tingsnotarien Eric Westman har varit föredragande.

Karin Johnsson Rydh

Eric Westman